

Бундан ўттис йил аввал "Осмон тўла юлдузлар" (Тайгулар ҳақида сұхбат) фалсафий бадиҳамни (Faifur Fulyom nomidagi Adabiyet va san'at naşriyati, 1983 й.) қоралаши асносида жаҳон фанида инсоний тайтуларининг иммий ўрганиш тархи билан бир сидра танишиб чиқкан элим. Ушанди буюк инглиз табтишуноси Чарльз Дарвиннинг "Инсонлар ва ҳайвонларда хиссиятларининг ифодаланиши" тадқиқотидаги бир фикр алоҳидан ёзтиборини ўзига торган эди: "ҳасад" ("зависит") сўзи жаҳоннинг кўпинча тилларила "кўк" ("синева") маъносини ҳам англитаракан, сабаби бу пайди тайгуларин нуқси одам боласи ранги-рафторига уриб, уни кўкартириб — қонсизлаштириб, заҳиллаштириб юборар экан!..

Гап ҳасад ўз ҳавас, нафрят ва мұхаббат, ёвзлик ва раҳмдиллик каби сонсиз-саноқсиз тайтуларининг инсон жисмiga тасвири хусусида эмас, ана ўша "туййу" сўзининг ўзи ҳақиқатидir. Бугунги кунда ажыр барвар кўлмайди: Шуро тузыни даврида ҳаттоқи тилшунон олимларимиз ҳам рус тилидаги "эмоционал-экспрессивная оттенка" сўз бирикмасини ўзбек тилидаги "эмоционал-экспрессивная оттенка" деги "тархима кўли" ёзган эдилар. Ҳолбуки бу сўзда ифодалантган маъносина олимиларимиз ажойиб бир қашфиётни маълум қилиши.

Жиддийроқ ўйлаб қаранг: агар рус тилидаги "чувство" сўзининг ўзиги "чуй" биргина маъно — се-

зиш"ни англатса, ўзбек тилидаги "туййу" сўзининг ўзиги — "туй" камида утта маъносин ўзида ифодалай олади: масалан, буедойни тегирмонда туййуб ун ҳолига келтирмоқ, боғламоқ; келиннинг бисотини бир чорчики-кўйичула боғлаб-бўйиб, бўгча-юнчак ҳолига келтирмоқ ва ниҳоят, туймоқ, яъни сезмоқ, ҳи қиммоқ,

ТУЙФУНЛИК

дилдан кечирмоқ... Кўриниб турибдик, "туййу" сўзида муайян кечинманнинг туб моҳияти "чувство" сўзини ўзида энг сўнгти қовун ё тарвуз "туйнак" деб аталади.

"Туюқ"нинг нималигини билазиси? Бу мумтоз — етук алабдиётимиздаги эн ноёб-камёб шеърий шакллардан бўлиб, шаклан тўртлик ёки рубойга тенг, мазмунан улардан да пурмалынорок. Чунки туюқда сўзининг ўзи эмас, маънолар кояфилаштирилади, бу нозиз ишни унча-мунча шоир улдлалай олмайди. Ахир, "туюқ"нинг тўрт кўнгидаги нафақат сўзининг маънолари, балки оҳордай фикр ва эзгу тайгулар ифодаланшини керак бўлади-да!

"Туй" сўзидан ясалган бирлинида ишнилоғида шундай солда, мұхтасар, лўйда ва аниқ ифодаланани: "Ошқозоним туйнаб турибди". Бу уч сўздан бирни — "туйномоқ" феълида ошқозоннинг коптолек тўн бўлиб тургани ҳам, бутун тайтуларинингин шу "туй"га бўгланиб, дарди-дунгентини "бир тутам" қўлиб тургани ҳам, қўйинг-чи, олам олам маънолар мұжассамиди.

Она тилимизда "туй" ўзагидан ясалган бирни-биралидан пурмалъо сўзлар беҳисоб. Шулардан бирни — "туйук"! Ҳам туйилган, ҳам туйидиган жой "туйук" деб аталади.

Ёхуд, тагин бир сўз — "туйнак" нинг магзини чақиб қаранг! Бобо-дехонларимиз яхши билан: полиз ҳосили бир неча маротаба йиғиб-тери олингач, одатдагидан кичикроқ, ҳаттоқи муштлеккина кела-диган қовун ё тарвуз тилини тилни ёрадиган даражала ширин! Гўё кучкоқи симас қовун-тарвузнинг

шираси шу муштлеккина ҳазанакка йиғиландек. Ҳазон фаслидаги ана ўша энг сўнгти қовун ё тарвуз "туйнак" деб аталади.

"Туюқ"нинг нималигини билазиси? Бу мумтоз — етук алабдиётимиздаги эн ноёб-камёб шеърий шакллардан бўлиб, шаклан тўртлик ёки рубойга тенг, мазмунан улардан да пурмалынорок. Чунки туюқда сўзининг ўзи эмас, маънолар кояфилаштирилади, бу нозиз ишни унча-мунча шоир улдлалай олмайди. Ахир, "туюқ"нинг тўрт кўнгидаги нафақат сўзининг маънолари, балки оҳордай фикр ва эзгу тайгулар ифодаланшини керак бўлади-да!

"Туй" ўзагидан ясалган яна бир сўз — "туюломоқ" феълини-ку, қўяве-расиз: у баённи бир маънолар ҳазинаси, сирли санчиқ, тилсиз! Бу сўзда энди "сезиш" ва "хис қилиш"дан ташқари тусмол, тахмин, фарз, шахсий фикр, нуқтаи назар ва ҳоказо маънолар ҳам мұжассамиди. "Менга шундай туюлади..." бирикмасидаги мазкур сўзда бундай кўпланд-кўп

• Сўз ҳақида сўз

маънолардан ташқари муйян ҳаётини хулоса ва мантиқий ҳукм ҳам ифодаланади.

Ана энди "туй" ўзагига курилган сўзларнинг энг пурхикмати — "туййу" га яна қайтайдик. Ҳудди "кўз" сўзидан исалган "кўзгу" каби, бу сўз ҳам она тилимизнинг бутун жозийасини ўзида кўз-кўз этиувчи шундай бир мўъжизаки, у жаҳон ҳалларни тилларидан "чувство", "эмоция", "экспрессия", "аффект", "стресс" ва ҳоказо сўзларнинг барчига нисбатан киёслаб бўлмас даражада пурхикматидир. "Тайгулар" сўзи эса, янада пурхикматроқ у таъсириланик, хиссиятта бойлик эзгу тайтуларга соҳибига эйрайлик, сергаслик... демаклир. Бошқаришароқ айтганда, беъзасирик, тўқимтабаглилик, тепса-тебранмас тўнкаликнинг зиддидир. "Тайгулар" сўзи муайян руҳий ҳолат — "эмоционал — экспрессия оттенка"дан ташқари, одам боласининг фетъ-атвори, яъни ҳарактер хусусиятларини ҳам кўрсата олганда ийтмайсизми!

Хулосан қалом шуки, ҳар биримиз тайгулар касб этиб, пурхикмат сўзларимизнинг туб луғавий маъноларини теран тушунишга бурчлимиз ву була мутафаккиримиз ҳазрат Алишер Навоий таърифидаги "Хазойинул маоний", яъни "маънолар ҳазинаси" деса дегудек, нафақат ўзимиз, жаҳон аҳли ҳавас қилиса аризгулик она тилимиз билан фарҳланишга ҳақлимиз!

ОТАУЛИ

МУАССИС:
Ўзбекистон почта ва
телеқоммуникациялар
агентлиги

Бош муҳаррир:
**Шодмон
ОТАБЕК**

ТАҲРИР ҲАЙБАТИ:
Шомансур ОБИДҲУҶАЕВ
Шуҳрат ЖАББОР
Анатолий КУДИНОВ
Иzzat АХМЕДОВ
**(Бош муҳаррир
ўринбосари)**
Мирғулут МИРЗО
Рустам КОСИМОВ
Куролбай ТЎЛЕБОЕВ
Ёкубжон ХЎЖАМБЕРДИ

**ЖАМОАТЧИЛИК
КЕНГАШИ:**
Сайдмаҳмуд АКБАРОВ
Шоҳруҳ АКБАРОВ
Ортиқоб АБДУЛЛАЕВ
**Мехмонкул
ИСЛОМҚУЛОВ**
**Тўлқин
ЛУТФУЛЛАЕВ**
Бобоҳон ШАРИФ

МАНЗИЛИМИЗ: 700000,
Тошкент-35, А. Толстой
кўчаси, 1.

ТЕЛЕФОНИМИЗ:
136-36-42, 136-35-29,
144-29-09.
Факс: 136-36-42.
Набар@uzapt.uzpak.uz
ИНДЕКС: 64600
Жума кунлари чиқади

Таҳририята келган кўл-эзмалар (2 оралиқда, 5 бетдан ошомаслиги лозим) ва суратлар муаллифларга қайтарилибди.

Газета Ўзбекистон Республикаси
Давлат матбуот кўмитасида
00011 ракам билан рўйхатга
олинган.

Буюрто № Г-473.
8261 нусхада чоп
этиди.
Офсет усулида
босилди.
**Бичими А-3, ҳажми 1
босмабоб.**
Газета таҳририят компютер
базасида терилиди ва саҳифа-
ланди.

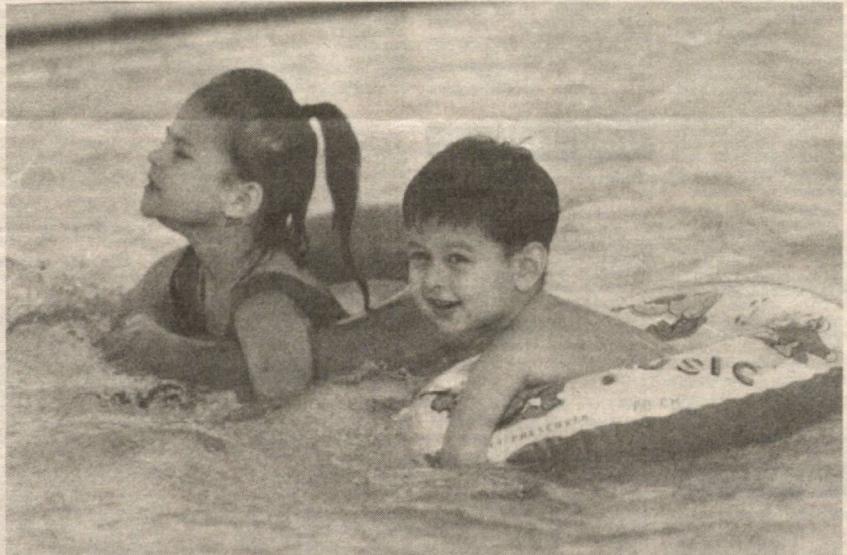
**«ШАРК-НАШРИЁТ-
МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК
КОМПАНИЯСИ
БОСМАХОНАСИ.**
Манзили:
Тошкент шаҳри,
«Буюк Турон» кўчаси,
41-уй.

Матн терувчи:
Д.МАТКУРБОНОВА
Саҳифалови:
Ш.КИМСАНБОЕВ

Босишига топширилди — 18.00
Босишига топшириш вақти — 18.00

1 2 3 4 5 6

1 Июн — Ҳалқаро болаларни ҳимоя қилиш куни

БОЛАНИНГ ТИЛИ ШИРИН

Ўқитувчи: — Одамда энг кейин қайси тишилар чиқади?

Ўқувчи: — Сунъий тишилар!

— Ҳозир, болагиман, сенга термометр қўямиз.

— Термометрии ҳоҳдамайман.

— Нима сабабиди?

— Уни қўйиңи дегунча, иссигим бирданига ўз-ўзидан кўтарилиб кетавради.

Бир боланинг ақдий ривожланиши қай даражада эканлигини аниқлаш учун руҳий касалликлардан азоб чекаётганлар учун оғриқ қолдигани препараторлар яратиша аскотини мумкин. Айни чогда танининг оғриқни ҳис этувчи хусусияти жуда зарур. Мисол учун, кўлни нимадир кўйлираётганини, пичоқ эса барометрларни кеса бошлаганини ҳис көслининг бирдларни белгисиз оғриқ. Шунинг учун бу қашфиётни яратган мутахассислар ҳали янга кўп ўйланиша ажаб эмас.

— Нимага ювишим керак? Ахир мен навбатчи эдим-ку.

Лола барометни кесиб олди.

— Ҳозир барометнинг ўтиб кўйсам, ҳеч нарса кўрмагандек бўлиб кетасан, — деди онаси.

— Бўлгти, онажон, — деди қизча. — Фақат, оддин йол суркаб кўйлий.

Кичкинагина Яшина куасини кўриш учун отаси билан тутурухонага борди. Энага чақалоқни олиб чиқди, унинг кўлчасида руҳами турарди. Буни кўрган Яшнار:

— Дада, дала, буни қаранг, — деди, — у ҳали жуда янги экан. Ҳатто баҳосиним олиб ташлашмабди.

ТАБРИКЛАЙМИЗ!

“Мошқеки Талеком” филиали ҳамоси
корхона директори Абдурашид
АБДУРШИДИНОВ 20 йилинан куни бо
шакл табриклийди. Унга ҳозир чирч-са
мийлик, олавий готифжаликни ҳамда ши
рина олади ташлаши.